

KERTINĖ PARAŠTĖ

Filmas apie Bernardą Brazdžionį

Praėjus gerai savaitei po Bernardo Brazdžionio apdovanojimo Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino pirmojo laipsnio ordinu, Vilniuje, Lietuvos kino studijoje buvo pristatytas naujas filmas „Bernardas Brazdžionis. Sugrįžimas“. Tai filmas apie mūsų tėvynei daug nusipelnusį poetą. Filmo autorius (scenarijaus autorius, režisierius ir operatorius) — žinomas dokumentinių filmų kūrėjas Algirdas Tarvydas. Per ketletą pastarųjų metų jis sukūrė kino juostą „Rekrutai“ (apie lietuvių jaunuolių kancias tarnaujant sovietinėje armijoje), apie prezidento Antano Smetonos laikų Lietuvos kinematografus, apie Mariją Gimbutienę ir kitus įsimintinus dokumentinius filmus. O kuriant patį naujausią filmą apie Bernardą Brazdžionį, Algirdui Tarvydai talkino kompozitorius J. Širvinskis, konsultavo vienas iš žymiausių Lietuvos literatūros kritikų Vytautas Kubilius, kadras komentavo Lietuvos Rašytojų sąjungos pirmininkas Valentinas Sveticas.

Prieš filmo peržiūrą ir po jos susirinkusiems savo kolegoms, rašytojams ir kitiems Bernardo Brazdžionio talento gerbėjams Algirdas Tarvydas papasakojo apie šio filmo kūrimo aplinkybes. Idėja jam gimusi kartu su Lietuvos atgimimo, Sąjūdžio pradžia. Kai režisierius su užsidegimu ir įkvėpimu filmavo pirmąjį Brazdžionio atsilankymą Lietuvoje, kai kurie jo kolegos filmininkai su nuogastavimu jį atkalbinėjo nuo sumanymo, sakdami: „Brazdžionis atvažiuo ir išvažiuos, o tu liksi čia ir užsitrauksi valdžios nemalonę“. Iš tiesų, Lietuva tuomet dar buvo okupuota, Sąjūdžio dalyviams ir šalininkams dar sekė ir jiems grasino kompartijos bei sovietinio saugumo pa-

Filmo apie Bernardą Brazdžionį autorius — kinematografas Algirdas Tarvydas

reigūnai. O Brazdžionis jiems buvo vienas iš pavojingiausių priešių. Bet Algirdas Tarvydas į šalį nepadėjo kameros, stengėsi nufilmuoti kuo daugiau Brazdžionio susitikimų su visuomene, padaryti kuo daugiau įsimintinų kadrai. Taigi, nepaisydamas pavojų, tais metais pradėjęs kurti filmą, autorius atliko tam tikrą žygdarbių. Tarvydas nugalėjo ir kitas kliūtis. Jau po nepriklausomybės atkūrimo, kai jau buvo aišku, jog iš tiesų bus padarytas filmas, o autorius ėmė ieškoti lėšų, ekspertai jam įrodinėjo, esą apie Brazdžionį reikia padaryti nedidelį — dviejų trijų dalių filmą. Tarvydas užsispyrė ir padarė 50 minučių trunkantį penkių dalių filmą. Pasak Tarvydo, yra sukurta nemažai filmų apie Lietuvos rašytojus, bet ši juosta apie Brazdžionį — iš jų pati didžiausia. O aš pridurtiau, kad tas filmas ir geriausias, išpuodingiausias.

Po peržiūros vienas Algirdo Tarvydo kolega atpasakojo prieš metus kitus užsimezgusį

Romuva — baltų tradicija

JONAS TRINKŪNAS

Mūsų protėviai ilgus amžius gyveno šioje žemėje, kūrė būvį, stengdamiesi suprasti ir įprasinti supantį pasaulį. Iki vadinamųjų istorinių ar rašytinių laikų jie jau turėjo sukūrę svarbiausių savo kultūros dalių — kalbą, pasaulėjautą, sukaupę meno ir kt. Ne viskas išliko, daugelis kultūros ir buities dalių savaime sunyko, bet būta ir prievartos, ir griaujamųjų jėgų. Agresyvos religinės bei politinės jėgos stengėsi užkariauti tautas ir primesti joms savo gyvenimo būdą bei pasaulėžiūrą. Labiausiai jautrios prievartai buvo savita kalba ir tikyba. Praradusi šias dvasines kultūros formas, tauta ar etninė bendrija netekdavo tapatumo ir virsdavo jau kitokia žmonių bendrija, gerokai skurdesne. Dar 13 a. pagoniškosios Lietuvos valdovas Gediminas skelbė, jog kiekviena tauta turi teisę į savitą pasaulio suvokimą ir jo gerbimą. Vilnius buvo įvairių religijų miestu, o Lietuva buvo daugiatautė ir visi gyveno darbe ir sutarime. Ši protinga gyvenmena, deja, nepajėgė išlaikyti nuožmios ir agresyvos to meto „civilizacijos“ sąlygomis. Atėjusi naujoji religija ėmė skaldyti vieningą senos kultūros teritoriją, kurstė karus ir nesantaiką tarp anksčiau draugiškų tautų.

Baltų tradicija — tai pasaulėjauta, senasis tikėjimas, pa-

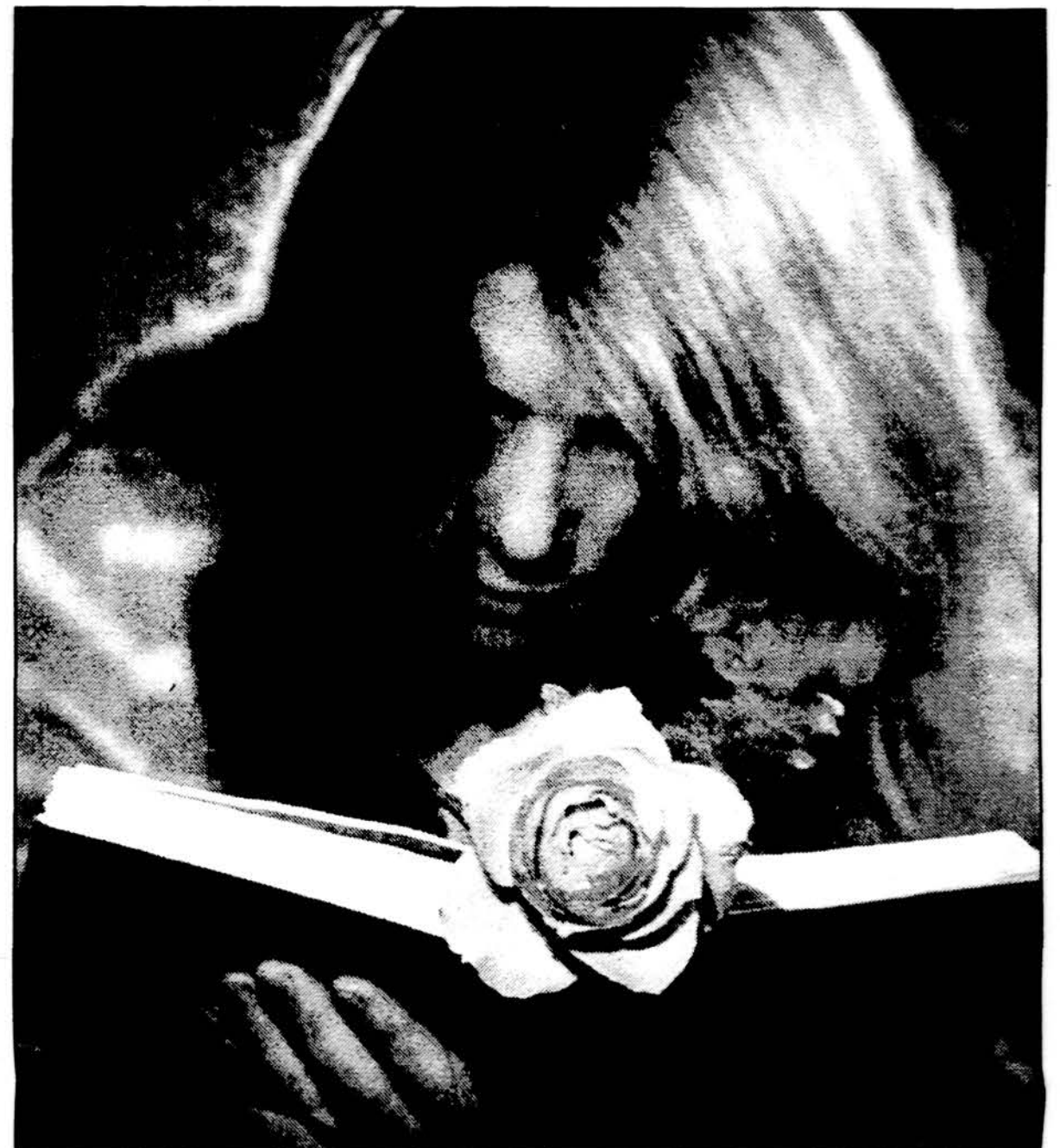
pročiai, folkloras ir pan., o Romuva simbolizuoja šios tradicijos vieningumą. Yra žinių iš 14 a., jog viduryje baltų žemių (šiandien tai Kaliningrado sritis) buvusi ypatinga Romuvos šventovė, kurią gerbė visos Baltijos tautos. Joje degė amžinoji ugnis, kurios šviesa ir ramybė (tokia ir vardo Romuva prasmė) sklido po visą Pabaltijį ir dar toliau. Iki šiol baltarusiai turi liaudies dainų apie Romuvą, o save vadina kriviciais, t.y. Romuvos žinio Krivio pasekėjais. Deja, šią ugnį užgesino naujos religijos platintojai, o toliau prasidėjo sunkūs laikai prigimtiniam tikėjimui ir senajai tradicijai. Protėvių, gamtos, tėviškės, savo dievų gerbimas buvo piktai draudžiamas ir persekiojamas. Šiandien atėjo prabudimo laikas, ir senoji tikėjimo prisiikimas yra neišvengiamas. Panašūs dalykai vyksta Europoje ir kituose civilizacijos išvargintuose kraštuose. Žmonės pasiilgo jaukaus paprastumo, bendravimo su gamta, kalbėjimo su medžiais, akmenimis, upeliais, būtent to, kas buvo įprasta mūsų protėviams, mokėjusiems rasti ir kurti darną. Mes taip pat suprantame, jog šiais laikais kiekvienas žmogus turi teisę pasirinkti arba ne — savo tikėjimą.

Senasis tikėjimas buvo labai įvairus, ir jo formos buvo susijusios su istoriniu laikotarpiu, ku-

pokalbį su tėvyne apsilankiusiu Amerikos lietuviu. Svečias klausęs, ar pagrįstos kalbos, esą į Lietuvą apsilankiusį Brazdžionį žmonės kiekvieną kartą antrą ranką nešioja. Kad taip yra, iš tiesų patvirtina ir Algirdo Tarvydo filmas. Jo kamera užfiksavo jaudinančius visuomenės susitikimus su poetu tiek kaimuose, tiek miestuose. Kur beatvyksta Brazdžionis — visur susirenka minios žmonių, visi tiesia į jį rankas, visi trokšta išgirsti jo žodį, visi įdėmiai, neretas ir su ašara akys, klausosi jo poezijos apie okupuotos Lietuvos žmonių kancias, apie nepalūžtantį jų ryšį, laisvės troš-

kimą. Atrodo, kad Tarvydai pavyko įgyvendinti savo sumanymą — filmą apie Bernardą Brazdžionį padaryti Lietuvos atgimimo metraščiu. Įtaigūs kinokadrai apie Sibiro tremtinių palaikų atgabenimą į Vilniaus oro uostą, daugiakūkstentiniai Sąjūdžio susibūrimai, manifestacijos, kruvini Sausio 13-osios įvykiai... Šiuos kadrus lydi Bernardo Brazdžionio skaitomi posmai iš eilėraščių „Aš čia gyčiau“, „Šaukiu aš tautą“, fragmentai iš poemos „Vaidila Valiūnas“. Taip ir buvo: į Sibiro tremtį, į kalėjimus lietuviai ėjo širdyje nešdami Bernardo Brazdžionio poezijos žodžius, jie skambėjo minioje, nuo okupantų kariuomenės gynusioje Vilniaus televizijos bokštą, Parlamento rūmus...

Filmo kadrai apie visuomenės susitikimus su Bernardu Brazdžioniu, apie jo literatūrinius vakarus atskleidžia poeto savybę — įtaigiai skaityti savo poeziją, jo puikų sugebėjimą bendrauti su žmonėmis, su auditorija. Didelis filmo privalumas tas, kad jis išradingai aprėpia visą Bernardo Brazdžionio gyvenimą — nuo mokinuko, gimnazisto, studento, nuo bręstančio poeto iki pastarųjų metų. Autorius tai pavaizduoja kadrais, kurie padaryti Bernardui Brazdžionii kartu su seserim varant seną, per karo negandas, trėmimus ir persekiojimus poeto sesers išsaugotą nuotraukų albumą. Kameros užfiksuoja šis poeto pokalbis su Vilniuje gyvenančia poeto seserim atskleidžia svarbius Bernardo Brazdžionio gyvenimo tarpsnius. Al-

Algimanto Žižūno nuotrauka

ris kartais buvo taikus ir malonus, o kartais žiaurus ir varginantis. Vienokius dievus turėjo žemdirbiai, kitokius kariai,

girdo Tarvydo kamera įamžino ir poeto monologą apie savo poeziją, apie tai, kad viename jo asmenyje egzistuoja du poetai — Bernardas Brazdžionis ir Vytautas Nemunėlis. Tenka tik stebėtis filmo autoriaus sugebėjimu visa tai įtaigiai įamžinti vaizdu ir garsu, tuo labiau, kad Bernardas Brazdžionis, pasak Algirdo Tarvydo, nesutiko prieš kamerą pozuoti, o leido filmuoti tik tai, kas savaime vyksta, ką jis mato iš šalies. Filmo autorius sako, kad Bernardas Brazdžionis kažkokia proga pasakė, jog visoje kelinėje po Lietuvą Tarvydas jį sekiojęs kaip šešėlis...

Po filmo peržiūros Algirdo Tarvydo kolegos, patyrę filmininkai pripažino, kad tai iš tiesų įdomus ir pavykęs filmas. Be abejo, jis patiks ir žiūrovams. Gal šiuo filmu susidomės ir užjūrio lietuviai, norės jį įsigyti kultūrinės organizacijos? Šiuo atveju filmo autorius Algirdas Tarvydas galėtų atsiųsti filmo videokopiją. Jo adresas — Apkaskų gatvė 35-29, 2042 Vilnius, Lithuania. Fax — 468245.

Algimantas Antanas
Naujokaitis

dar kitokius burtininkai. Buvo daug bendrumų, kurie sudarė senos ir turtingos kultūros pagrindą bei visumą. Šiandien istorinė chronologija arba progreso ir evoliucijos idėjos nebeturios reikšmės, kurią turėjo praeityje. Viskas yra šiuolaikiška, kas tinka mūsų laikui, kas tenkina minties paieškas, dvasios troškimus. M. Gimbutienė susižavėjusi rašė ir pasakojo apie Senosios Europos kultūrą — jos taikingumą, kūrybingumą ir moteriškumą — idealus, kurių ypač reikia šiuolaikiniam žmogui. Visa tai buvo prieš kelis tūkstančius metų, bet šiandien tie praeities idealai ir kultūros formos gali būti pavyzdys ir šiame amžiuje.

Romuva tai šiuolaikinis senosios tikybos tęsėjų sąjūdis. Nuo savo pirmtakų šiame ir praėjusiame šimtmečiuose Romuva skiriasi tuo, jog tikyba daug rimčiau remia plačią vietinės mitologijos, folkloro ir etnologijos paveldą, vengdama išgalvotų tikybos išraiškų. O įvairių etninių ir kalbinių grupių paveldas yra neišsemiamas, kupinas šventumo ir tikėjimo gėmės. Ši tikyba išliko įvairiais pavidalais, nepaisant krikščionių baznyčios pastangų, iki pat mūsų laikų — liaudies papročiuose, kalboje, dainose, dorovėje ir pan. Tik gilejanti žmonių savi-

monė ir etnokultūrinis išsilavinimas gali atskleisti ir atskleisti tautų paveldo reikšmę, jo priklausymą senajam tikėjimui.

Tikyba sudaro žinojimas ir tikėjimas bei gyvenimo būdas. To negalima pasiekti tam tikru „įsirašymu“ ar pasikrikščijimu. Tik kantrus ir nuoseklus priartinimas tikybos žadimas savyje, tikėjimo dvasios apvalymas nuo laikinių apnašų, gali atvesti žmogų į Romuvą — mūsų protėvių kurtą dvasios rumą. Tikyba arba religija suprantama kaip žmogaus santykis su šventybe ar šventumu, o tai reiškia ir santykį su Dievu bei dievais. Buvo suvokiama, jog pasaulis ir gyvenimas tai paslaptingų galių, šventos gyvybės apraiška. Krikščioniško Dievo samprata nepajėgia aprepti pasaulio įvairovės, kitaip — kam reikėjo taip žiauriai kovoti su kitomis tikybomis bei dvasinėmis tradicijomis. Senajai tikybai labiau būdingas siekis pajusti ir suvokti tą įvairovę, paliekant vietos paslapčiai, kitom įžvalgom ir pasaulėjautom.

Šventumas — tai neįvardyta pasaulio gyvybės ir dvasios jėga, kuri reiškiasi gamtoje ir žmonėse. Baltų tradicijos išsaugojimo senąją šventumo sampratą,

(Nukelta į 2 psl.)

Kadras iš Algirdo Tarvydo „Bernardas Brazdžionis. Sugrįžimas“

Algirdo Tarvydo nuotrauka

Šiame numeryje:

Filmas apie Bernardą Brazdžionį • Romuva — baltų tradicija • Lietuvių išeivija ir Lenkijos lietuviai • Roberto Keturakio eilėraščiai • Lietuvos mokslo premijų laureatai • A.a. poeto Kęstučio Genio paminėjimas Kaune

Romuva — baltų tradicija

(Atkelta iš 1 psl.)

kuri gerokai skiriasi nuo krikščioniškosios. Šventos upės, šaltiniai, medžiai, akmenys ir kt. — tai vis senoji ikikrikščioniškojo šventumo palikimas, susijęs visų pirma su gamta, ir palyginti nedaug su žmonėmis.

Paslaptinga kuriamoji jėga suasmeninama, kad per regimus ar jautimus ir žmogui suprantamus pavidalus galima būtų priartėti prie dieviškumo. Dievas Kurėjas, kaip kad rašė S. Daukantas, baltuose turėjęs daug vardų, tai — šventa kuriamoji pasaulio jėga, kurios deka pasaulis sklaidžiasi, auga, igaudamas pavidalus, kurie nepraranda ryšio su pradžia, todėl pasaulis primena medį. Taigi medis — svarbus senoji tikėjimo ženklas ir įvaizdis, paaiškinantis pasaulio sąrangą. Rugiapjūtės dainoje (lietuvių, ukrainiečių ir kt.) dainuojama:

*Salų kelio jovarais stovėjo.
Slaunasai žolyne, rugeli,
Iš pašaknų skambantys
kankleliai... Per viduri
dūzgiančios biteles...*

Viršūnėlę sakalo vaikėliai...

Šaknys — požemis, mirtis, praeitis, vanduo — gyvybės pradžia, šaltinis. Per viduri dūzgiančios biteles — tai žmonių, plūšančių, dirbančių pasaulis. Viršūnė — dangaus šviesa ir gyvybės ateitis. Mirtis ir gyvenimas — nepertraukiamas pasaulio raidos grandys. Medis, nors ir nusimeta rudenį lapus, žiemą apmiršta, bet jo gyvybė lieka, išlieka ir jo siela. Toks ir žmogaus kelias — per gimimą, mirtį ir naują atgimimą.

Senajame tikėjime šventumas arba dieviškumas reiškėsi moteriškai ir vyriškai dievybių pavidalu, skirtingais laikotarpiais persivertiant vienas ar kitai apraškai. Šiandieninės Romuvos nuostata teigia, jog prigimtinės tikybės tradicijai būdingiausia yra moteriška ir vyriško prado pusiausvyra, o dieviškumas suvokiamas kaip **Deivės ir Dievo** bei jų šventų apraiškų visuma. Senoji mitologija kalba apie daugelį dievų ir jų šeimas. Kiekviena vietovė, upė, kalnas ar medis turi dvasią ar dievę. Senameldžiai mokojo tai pasitebėti ir įvardyti. Vieno dievo idėja, teisingai teigdama pasaulio vienvė, vis dėlto, dažnai skatinavo atsirasti pavergimo ideologijas bei diktatoriškas valdžias, vertiančias savo pavaldintus paklusniam avėlė. Romuvos žmonės turėtų išmokti, kaip sakė Vydūnas, būti „sau-žmonėmis“, tikrai savarankiškais.

Protėvių patirtis ir kūryba yra svarbiausias Romuvos gyvavimo ir augimo šaltinis. Gamtos, dievų, tėviškės ir protėvių šventumo gerbimas, santykis su šventumu yra labai svarbus Romuvos tikyboje. Romuvos gerbimo apeigose ypatingą vaidmenį turi giesmės arba liaudies dainos, kurios apeigose, kaip ir kiti tradiciniai papročiai bei simboliai, igauja šventumo galią ir prasmę. **Daina** Baltijos tautoms visada buvo svarbiausia dvasinės raiškos priemonė. Baltai, kaip dainų tauta, turi savo šventraštį — Dainas. Mūsų giminių arijų „Avestoje“ vartojamas žodis „daena“, kaip ir daina, vienos kilmės, jo prasmė — „tikėjimas, vidinė esmė ir dvasinis As“. Daina gaivina žmogaus esmę, rodo esmės gyvybę. Ir seni, ir jauni, vyrai ir moterys, visi dainavo, dirbdami, linksmindamiesi, liūdnėdami. Karta kartai perdavinėjo dainą, lyg brangiausią turtą, lyg amžiną ugnį.

Gamta, dievai, žmogus suaugę į vieną būties audinį. S. Daukantas rašė: „Kiekvienas žino, jog tautos, gyvendamos vienoje vietoje nuo neatmenamų amžių, taip tenai išsikeri, jog

Iš Lietuvių fotografų kasmetinės parodos 1997 metų rudenį Čikagoje, Čiurlonio galerijoje — Romo Kasiliausko (Ažuogiu kaimas, Utenos apskr.) fotografija „Rugiaveidė“.

kalnai, upės, lieknai ir visas kraštas, kuriame žmonės ir jų dievai gyvena, yra mažne, sakau, ne vien su tikyba susijęs, bet ir su žmogaus būdu taip stipriai suaugę, jog tenai kas žemingas, o kas dievingas yra, nebepali išskirti“.

Romuvos bendrijon buriasi žmonės, suvokiantys prigimtines tikybės esmę ir svarbą, jautiantys ją. Šios tikybės nuojautą turi savyje dauguma žmonių, bet viešpatuojančios dvasinės dogmos dažnai gožia natūralias pajautas. Romuvos bendruomenės gali padėti žmonėms atrasti primirštą arba nuslopintą senąsias tradicijas. Gamtameldiškos krikščionybės, vestuvės, laidotuvių, kalendorinės šventės bei kiti papročiai dalykai šiandien įmanomi tik Romuvos bendrijose. Žmogus Romuvoje, gerbdamas tradicijų šventumą, priartėdamas prie gamtos šventumo, gali pasiekti darną — žmogaus ir pasaulio vienvė, gyvenimo džiaugsmą ir jo prasmingumą suvokimą.

Protėvių gerbimas — tai ryšys su mirusiais šeimos ir giminės nariais, juos minint tam tikrom metų dienomis. Šeima, giminė, gentis — nelyginant gyvųjų ir mirusiųjų vieninga visuma, tarp kurios narių yra nuolatinių regimų ir neregimų ryšių. Kalba, daina, papročys, jausmai, mintys — tik dalis tų ryšių. Po mirties velionis patenka tarp mirusiųjų giminių, o per tikybines ar paprotes apeigas gyvieji ir mirusieji susitinka. Tai stiprus jungties ir vienybės laukas, kuriam labai svarbus ryšys su žeme, su gimtine. Lietuvoje sakoma „Mirusiųjų sielos globoja gyvenančius giminių, arba artimiausių, ypač mirę tėvai — vaikus našlaičius“. Svarbus yra protėviai, kuriuos gerbdami, vadinome pramote, sentėviu ir kt. Mirusieji tampa laukų ir sodų globėjais. Gyvieji ir mirusieji siejasi, jungiasi per žemę, gamtą. Šermentys vykdydavo gamtoje, tik vėlesniais laikais jos buvo perkeltos į namus. G. Beresnevičius rašė: „Vėlinės yra didžiulė atodanga, mirusiųjų tėvų ir protėvių išžengimas mūsų. Prasi-veria amžinybės vartai ir pro juos dar syk pamatome, patiriame didžiulės meilės srautą, prieš kurį turime išstovėti, išbūti, degindami žvakutes ir jausti — jie mus tebemyli, tokius, kokie mes esame. Kiek-

vieną sunkesnę savo gyvenimo akimirą patiriame jų pagalbą, paramą, jie yra ir jų buvimas realus, kaip ir gyvųjų dalyvavimas“. Išėiviai, apleidę tėvų žemę, būtinai turi ją lankyti ir tokiu būdu atstatyti svarbiausią sąsają. Giminių gyvybės ir mirties ratas sukasi taip, kad gyvųjų ir velionių takai sudaro vieną sutarimo kelią.

Žmogaus pats vardas rodo sąsają su žeme, Žemyna, žmona, jis yra Žemės vaikas. Kaip tik todėl vienas iš svarbesnių jo simbolių yra medis, kurio pradžia yra žemėje. Bet, kaip medis savo viršūnę pasiekia dangų, taip ir žmogus turi dangišką pradą — liaudies dainose dažnai sakoma „Saulė-mociutė, Mėnuo-tėvelis“. Taip nurodoma žmogaus giminytė su visu pasauliu. Ta giminytė žmogų sieja su visa jo supančia aplinka. Pirmiausia — tai žmogaus giminė, jo artimieji, mirusieji, po to — namų ar tėviškės aplinkos medžiai, gyvūnai, paukščiai ir pan. Žmogus iš visos aplinkos skiriasi ne tuo, kad jis protinę, vertingumą ar geresnį, bet tuo, kad jis labiau išpareigojęs visiems kitiems, nuo jo elgesio priklauso daugelio kitų „giminių“ ir jo paties likimas.

Senstantis žmogus jaučia artėjančią mirtį ir ruošiasi mirčiai bei kelionei į kitą pasaulį, mažina šiaupinius ryšius, vis daugiau skiria dėmesio mirusiesiems artimiesiems. Sakoma dar, kad po mirties žmogus nukeliaus ar atgims tarp tų, kuriuos mylėjo, kuriuos dažnai prisiminavo būdamas šiaups.

„Verpeja“ — iš 1997 metų Lietuvių fotografų parodos Čikagoje.

Jeigu medis ar gyvūnas auga tik žmogaus poreikiams tenkinti, ir jie tinkami tik lentoms ar maistui, — o tokį utilitarizmą skelbia Biblija — tokiu atveju žmonių giminė neturi ateities. Čia glūdi didelė žmogaus atsakomybė prieš gamtą. Kiekvienas žmogaus veiksmas ir net ketinimas ar mintis turi daugybę sunkiai numatomų pasekmių — gerų ir blogų. Matyt, todėl etninėje tradicijoje žmogui buvo vadinamas ne kiekvienas žmogus, o tik atitinkantis svarbesnes žmogiskąsias vertybes (šeimos, giminės ir bendresnės darnos). Todėl tikybės paskirtis yra padėti žmogui rasti teisingą ir tinkamą gyvenimo bei žmoniškumo kelią.

Žmogaus gimimas ir laimėjimas gyvenimas priklauso nuo Lemties dėsnų, bei nuo likimo deivės **Laimos**. Ji žino žmogaus likimą, ji gali ir padėti. Žmogaus gyvenimas čia verpiamas tarsi siūlas. Kai verpsitelis pilnas prisukta, žmogus miršta, siūlas nutrūksta. Laima yra verpėja ir audėja, taip pat ir gadintoja, nukirpėja. Dainose ji minima sėdinti aukso kresle. Mirusiųjų vėles toliau gyvena šeimos ar giminės gyvenimą „vėlių namuose“ — gamtoje. Mirusiojo žmogaus tolimesnis buvimas suprantamas kaip vėlės ir sielos būvis. **Siela** — tai amžinoji gyvybės jėga, kuri neišeina iš žemės, o persikūnija į medžius, gėles, gyvius ir pan. **Vėlės** tesia žmonių giminės mirusiųjų egzistencija, retkarčiais lankydama gyvuosius. Ir siela, ir vėlės pasilieka didžiojoje giminytėje su gyvaisiais, kuri yra amžina. Atskiro žmogaus likimas, jo pomirtinis yra neatskiriama nuo jo giminės ar genties likimo, tik čia galima tikėtis nemirtingumo. Pomirtinio gyvenimo suvokimas nėra paprastas, tai mes matome iš mūsų prosenolių pasakojimų ir aiškinimų. Tai plati ir sudėtinga tema. Svarbus yra ir žmogaus dieviško globėjo klausimas. Pagal mūsų mitologiją — tai Laima ar Dalia, bet neabejotinai tokiomis globėjais buvo ir kai kurie mirusieji, kurie per sapnus ar kitais būdais perspėja apie artėjančią pavojų, pataria, nurašina.

Senstantis žmogus jaučia artėjančią mirtį ir ruošiasi mirčiai bei kelionei į kitą pasaulį, mažina šiaupinius ryšius, vis daugiau skiria dėmesio mirusiesiems artimiesiems. Sakoma dar, kad po mirties žmogus nukeliaus ar atgims tarp tų, kuriuos mylėjo, kuriuos dažnai prisiminavo būdamas šiaups.

„Medžiai“

Viliaus Kelero nuotrauka

Tautos ir vietovių dievai nėra tik gamtos gyvybių jėgų šventi pavidalai. Dievų galia auga ir plėtojasi kartu su juos išpažintųjų žmonių nusiteikimu ir tikėjimo stiprumu. Griaustinio dievą **Perkūną** garbino jau iš gilios senovės. Pavasari, žadindamas gamtą ir žemę, **Perkūnas** žmonių laukiamas ir meldziamas. Kai kariai traukdavo į žygį ar mūšį, stiprybės prašydavo **Perkūno**. Ši **Perkūno** galia išliko dar ilgai ir po to, kai ji garbinti buvo uždrausta. Mes zinome, jog **Perkūno** garbei Vilniuje Šventaragio slėnyje ruse- no amžina ugnis. **Ugnis** buvo gerbiama iki pat mūsų laikų. Ažuolai taip pat šlamėjo jo garbei. Dugos 15 amžiuje rašė, jog svarbiausios lietuvių dievybės buvo šios: „ugnis, kurią laikė amžina ir kuri žynių kurgstoma malkomis degė dieną naktį, miškai (šventos giraitės), kuriuos garbino ir laikė neliečiamais, ir gyvates bei žalčiai, nes tikėjo juose gyvenant ir slėpint dievus“. **Ugnis** skiriamas **Perkūnui** ir kitiems dievams, ji yra tarpinė tarp dievų ir žmonių. Žalčiai — tai protėvio ar dievybės išikūnijimas. Šventosios giraitės taip pat buvo tarpinės — jungtis su dievais ir protėviais.

Senieji dievai po ilgos rimties, pamazų grįžta prie savo žmonių, ypač per senoji tikėjimo atgimimą. Pradedame jausti teviškės ir namų dvasią, mes ima lankyti namų bei vietovės dievus. Mokėjime tą jausmą sustiprinti, mūsų protėvių patirtis padės.

Jau nuo seniausių laikų buvo garbinama **Deivė Motina** — gyvybės ir gamtos motina. Meilė, pagarbos pavaldymas ir įsijautimas į **Deivę** ir jos vaikus — deivės ir dievus bei gyvą gamtą išliko būdingas visais baltų istoriniais laikais. Senosios tikybės deivės — **Laima, Gabija, Medeivė, Austėja** ir kitos yra jos dukros. Jos vaikai yra gyvi padarai, — taip pat ir žmonės. Ankstyviausia buvo **Dievų Motina**, kurią paminėjo I amžiuje romėnų istorikas Tacitas. Vėliau, keičiantis vertybių santykiams, viršūmė viršūnė dievai ir jų karingumas. Bet išliko **Žemyna** — šventoji žemės deivė. Sukrikščioninti žmonės buvo verčiami ją pamiršti ir garbinti **Mergelę Mariją**, kuri jau buvo ne dievų, bet vieno Dievo motina. Krikščionių mokyme ji jau ne deivė, o tik „Dievo įrankis“. Bet pažvelkime į liaudies tradicijas ir meną — pamatysime tikrąjį **Deivės** garbinimą.

Senosios **Deivės** grįžimas yra neišvengiamas, to reikalauja žmonių sąmonėjantis nusiteikimas ir pati gamta. Pradedame suprasti, jog esame vienos **Motinos** vaikai — žmonės, gyvūnai, medžiai, augalai, o ji gyvena čia šalia mūsų. Prisiminkime **Marijos Gimbutienės** žodžius: „Visa kas gyva — žemės maloningumo įrodymas. Kiekvienas žemės pagimdytas daiktas sklindas jos suteiktos gyvybės jėgos. Me-

dis, gelė, akmuo ir žmogus — visa iš žemės. Jie visi kupini žemės duotos jėgos, nors kiekviename gyvame daikte jos yra įvairaus pavidalo“.

Darnos nuostata visą laiką buvo svarbi senosioje tikyboje. Žmogus gyvena ir pasaulis gyvuoja tik dėl darnos gyvenimo pradų sąveikos ir paties žmogaus teisingo ir doro elgesio. Tokios skirtųjų poros, kaip šviesa-tamsa, ugnis-vanduo, vyras-moteris ir kt. nebūtinai reiškia „gerio-blogio“ santykį. Šitos priešybinių poros nėra sustingusios, jos ne tik sąveikauja, bet ir kinta. Žmogaus atvilgiu nėra nei absoliučiai gerų, nei blogų dievų ir dievių. Geris gimsta skirtingų ir net priešingų jėgų sąveikoje, aktyviai dalyvaujant žmogui. Blogis yra darnos žlugimas, jos nebuvimas ar nesugebėjimas jos atkurti. Tai aiškiausiai pastebime gamtos nuokiojime, žmogaus veikloje, nukreiptoje prieš gamtą ir jos tvarką.

Darnos idėja glūdi baltiškos kultūros pradžioje. Žmogaus ir gamtos bei žmonių bendrijos / šeimos / derėjimas sukuria dorą ir darną. Darna yra svarbiausia gamtos ir žmogaus idealų siekiama, pasiekiamą ir išlaikoma tik nuolatiniu trūsų, darbų. Darna nėra pastovi ir nekinanti laimė, ji labai priklauso nuo žmogaus ir dievų pastangų bei rūpestių. Pabaltiečių Darna labai artima indų **Dharma** — pasaulio moralinės tvarkos principui.

Gamtamedžių dorovė kupina pagarbos gamtai, gyvybei, žmogui. Paprasčiausias ir labiausiai visuotinis dorovinis teiginys kviečia daryti kitam žmogui ar gyvai būtybei tai, ką pats norėtum, kad tau būtų daroma. Draudimas ragina nedaryti to, ko nenorėtum, kad tau būtų daroma. Kadangi sunku išvengti gyvų būtybių — medžių, augalų, gyvūnų — žudymo, nes tokia gamtos sąranga, reikia vadovautis protėvių patirtimi: daryti tai tik būtinybės vertimais. Senovėje kertamo medžio ar pjauamo gyvulio būdavo atspira, tai pristabdėdavo besaikį naikinimą ir vartojimą.

Jonas Balys rašė: „Nėra duomenų tvirtinti, kad senovės lietuvių, prieš susidurdami su krikščionybe, būtų žinoję blogio dievus ar kokias piktas dvasias. Atrodo, kad tos pačios dievybės galėjo žmogui ir padėti, ir jam kenkti. Užtat jas reikėjo numaldyti ir sau palankiau nuteikti aukomis“.

Senosios **kalendorinės** šventės yra ypatingos, nes jos padeda patirti pagrindinius žmogaus ir gamtos gyvenimo etapus: gimimą-brendimą-senatvę-mirtį. Toks kalendorius padeda žmogui įsisąmoninti ir patiam išgyventi gyvenimo ratą, ruošiantis tikrai kelionei anapus. Liaudies kalendorinės dainos, apeigos atskleidžia metų gyvybės rato paslaptis. Saulės atgimimo pradžia **Kalėdose** yra ir

pasaulio atgimimo pradžia. Pasaulio kūrimą ir jo sklaidą apdainuoja sena lietuvių kalėdinė giesmė:

*Vidury lauko stovi grūšlė,
Kalėda
Oi ir pasliejo marios mėlynos,
Kalėda
Tame laively kreslelis stovi,
Kalėda
Oi ir nukrito kibirkštėlė,
Kalėda,
Ant tų marelų laivelis
plaukia, Kalėda,
Tame kreslely mergelė sėdi,
Kalėda*

Istoriniai šaltiniai sako, jog būta senoji tikėjimo žynių, kivių, burtininkų — vyrų ir moterų. Jie kaupė ir saugojo dvasinę patirtį, tobulino sugebėjimus. Būtent juos pirmiausia puolė ir persekiojo užkariautojai ir svetimos religijos platintojai. Žynių tradicijos ilgai laikėsi užkalbėtojų, liaudies gydytojų, keliaujančių elgetų ir giedotojų tarpe. Tačiau patirtis — rodė ir neigiamas šio luomo žmonių puses. Žyniai dažnai buvo linkę užgrobti valdžią bendrijose, pajungti žmones savanaudiškiems poreikiams. Tokiose bendrijose nariai tampa tikromis avėlėmis — nesavarankiškais, bejėgėmis, paklusniais įrankiais, o su Dievu ar dievais gali bendrauti tik išrinktieji — piemenys, dvasininkai. Romuvų tikslas yra burti asmenybės, išmanančias senąsias tradicijas, turinčias nuomonę. Pageidautina, kad bendruomenės narys mokėtų atlikti apeigas, giedoti ir pan. Žinoma, tokie gabumai ne kiekvienam, todėl šį darbą atlieka žmonės, mokantys telti ir to norinčią. Tai nereiškia, jog šie apeigų vadovai gali įsakinėti ar būti aukštesnės galios bendruomenėje. Kiekvienas Romuvos narys turi savo mėgiamą veiklos ir gabumų tobulinimo sritį, romuvių santalka sudaro tam palankias sąlygas.

Tikybinių išgyvenimas tai nuostabios darnos ir meilės pasauliui pajautimas, patiriamas apeigose ar kitais gyvenimo momentais. Romuva nesiekia kolektyvizmo ar masinio įsijautinimo, daug svarbiau tokį išgyvenimą patirti vienam žmogui — gamtoje, prie ažuolo ar liepos, akmenų, ugnies. Galima žinoti laiką ir vietą, kur šie išgyvenimai būna stipresni ir gilesni. Yra žmonių, sugebantių tai nustatyti. Tokiose vietose būdavo įkuriamos šventovės — alka. Žinoma, liaudies daina, atliekama būriu, taip pat sukuria gilių išgyvenimų. Pulkas bendraminčių, bendros dvasios bičiulių, pajėgia sukurti stiprų dvasinį lauką.

Romuvos judėjimas yra Europos senųjų tikybų atgimimo dalis. Šis atgimimas vyksta natūraliai ir dėsningai, nes tam atėjo metas. Galim pasidžiaugti, jog Baltijos ir kitos Europos tautos išsaugojo turtingiausią šio atgimimo šaltinį — savo etnines kultūras, kurios pasitarnaus Europos gamtameldžių atgimimui.

„Klumpės“ kapelos iš Punsko vadovas Vytautas Pečiulis ir smuikininkas Valentinas Uzdila Skansen folkloriniame atviro oro muziejuje arti Stockholm'o, Švedijoje, 1993 m. birželio 19 d.

Lietuviškoji išeivija — ne vien tik Vakarų pasaulis

Pas mus atvyksta Lenkijos lietuvių „Klumpė“

BRONIUS NAINYS

Lietuvių charta ir kitais įstatais bei taisyklėmis į Pasaulio Lietuvių Bendruomenę suburti lietuviai iki Lietuvos išsilaisvinimo politinį, kultūrinį, lietuviškos išeivijos ir dar kitokį lietuvišką darbą dirbo tik Vakarų pasaulyje, gal tik retkarčiais prisimindami bei šiek tiek pašelpdami ir Rytų kraštų tautiečius. Žinoma, jų nei į Pasaulio Lietuvių Bendruomenę įjungti, nei su jais normaliai bendrauti Lietuvos okupacijos laikotarpiu sąlygų nebuvo, tačiau atrodo, kad toks per pusšimtį metų nusistovėjęs įprotis pas mus nepasikeitė, net Sovietų sąjungai subyrėjus ir bendravimą ribojantiems varžtams sutrukus. Labai glaudžius ryšius sumezgėm ir uoliai bendraujam su išsilaisvinusia Lietuva, ypač politikos srityje bandydami išmokyti ją net ir tai, ko patys nemokam, bet kol kas dar labai mažai noro teturim arčiau susiglausti su iš mūsų ir nuoširdesnio žodžio, ir paveikesnės pagalbos laukiančiais ir rytus ir į pietus nuo Tėvynės gyvenančiais, fiziškai ir dvasiškai tebeskurstančiais bei žymiai sunkesnėmis sąlygomis su nutautimu besigrumiančiais lietuviais. Nors daugumą jų subūrėm į Lietuvių Bendruomenes, bet tikuosius jų uždavinius suvokti bei vykdyti nepadedam. Tiesiog nesuprantama, kodėl prieš ketverius metus PLB valdybos pradėtas puoselėti užmojis su-

poruoti stipresnes Vakarų Bendruomenes su silpnomis rytų „seserimis“ ir tokiu būdu bendradarbiaujant joms visai padėti, net ir pačios gausiausios bei turtingiausios JAV Lietuvių Bendruomenės vadovybės labai kategoriškai buvo atmetas. Keista, kad užuot ieškojus galimybių labiau suartėti, mums daugiau rūpi pasiginčyti ar vadinintis išeiviais, ar užsienio lietuviais bei įrodinėti net ir pradžios mokyklose žinomą tiesą, kad, pvz., Lenkijos, Gudijos valstybių bei Karaliaučiaus srityje Mažosios Lietuvos ribose susitelkę tautiečiai nėra nė kokie išeiviai, bet daug šimtmečių tenai nuolat gyvenantieji lietuviai. Lyg pavadinimas čia būtų didžiausias kliuvinys bendradarbiavimui bei teiktinai pagalbai.

O tokio bendradarbiavimo, ypač kultūros bei lietuviškos išeivijos baruose, labai reikia. Tiesa, Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdyba per pastaruosius penkerius metus tuos kelius labai uoliai tiesė, kviedama kasmetinius rytų kraštų ir bendrus rytų – vakarų kraštų Bendruomenių vadovų suvažiavimus įvairiose Lietuvos vietovėse, tačiau tai buvo daugiau žodiniai pokalbiai, pasitarimai, surašyti įvairūs, gal ir prasmingi nutarimai, kurie dažniausiai likdavo neįvykdyti. Didžiausias ir pats reikšmingiausias tokio bendravimo požymis buvo IX Pasaulio Lietuvių Bendruomenės seimas, sušauktas praėjusios vasaros

Robertas Keturakis

Lietuvos istorijos pamoka

Kada 1773 metų Varšuvos pavasario seimas buvo Rusijos papirktas ir Lietuvos atstovas iš Naugarduko Tadas Reitanas, persiplėšęs drabužį ant krūtinės, šaukė seimo atstovams: neparduokite mūsų! — sudundėjo Stakelbergo kazokų spardomi grumstai ant Lietuvos karsto.

Išbluko karališka Mindaugo skraistė, Gedimino žodis, pasiekęs pasaulio pastoges, Vytauto kardo spindesys, apakinęs ordas ir palenkęs valstybės galioms savižudžių Žemaitiją.

Be mūsų šakojos istorija, niekas nekreipė dėmesio į sukilėlių kraują, į trepiamos sielos skundą, į beteisių dejonę ir prašymą — leiskit bent atsiveikinti sentėvių kalbą, ataidėjusia nuo Himalajų papėdžių.

Į ugnį — mūsų kalbą, į purvą — Tėvynės garbę, ak, Tada Reitanai, tavo veidą pakartodavo šimtmečiai, ir žodžius pakartodavo: neparduokite mūsų! Tik drabužiai ant krūtinės jau durklais būdavo perplėsti, išdraskyti sprogstamųjų kulų. Ir per tuos šivytus sukrūvintus vaikai matydavo kampelį pasaulio, apdegintas žoles ir akmenis, užklydusį saulėlydžio debesį — violetinį, lemiantį negandą, kietą kaip ledo luitas, bet niekad jų žvilgsniai neužtikdavo sakalo — saulės ir žvaigždžių paukščio, laisvo kaip drungnas vėjas, skriejantis nuo jūros virš girių.

Dar matau ant vaikų delnų ietigalių geležį, ginklų likučius iš Dainavos šilų smėlio. Ką jie primena mūsų vaikams? Ar atpažins jie save ir savo Tėvynės kelią?

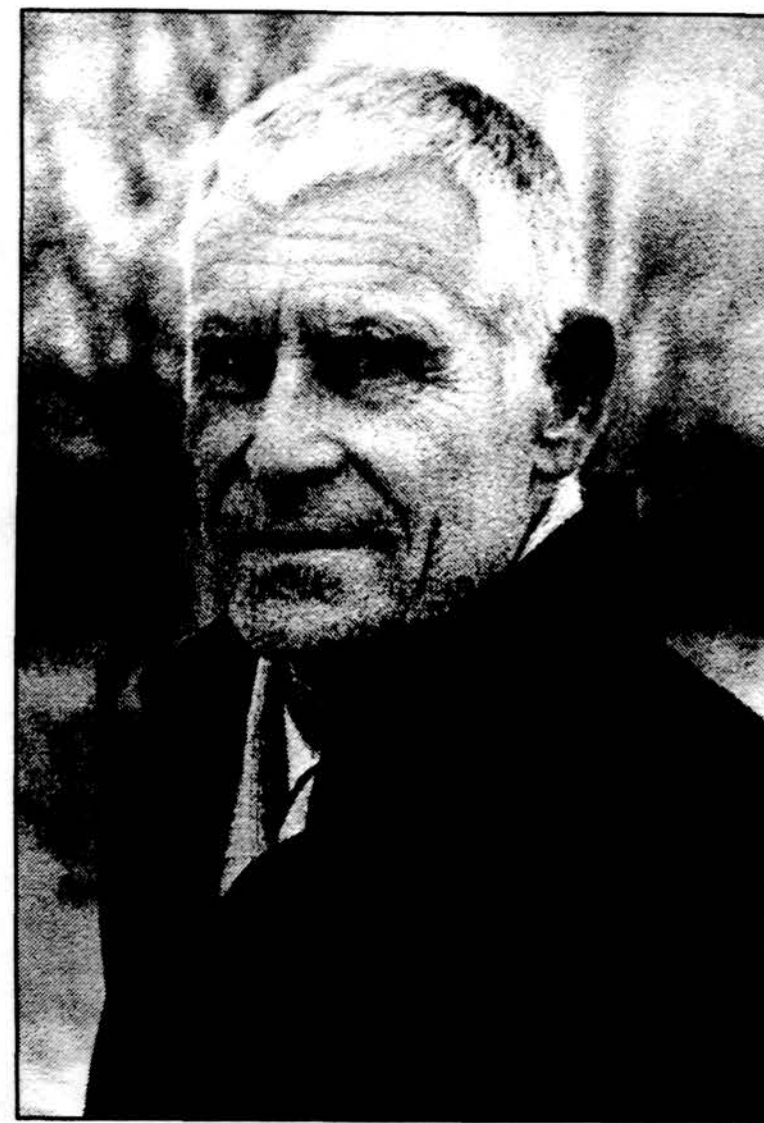
Giesmės žodžiai

Aš matau kaip smulkėja mūsų likimai ir mintys — tarytum nesustodamos suktųsi girtos ir trupintų mūsų atmintį — į kasdienybės lukštus, į nupigintą gyvasties skundą, kuriame seniai — nė pėdsako išdidumo ir tėvynainio savigarbos.

Aš matau, kad neįsivaizduoju mūsų senoji garbė, toji, kuri priversdavo nulenkti galvas ordas, nė naujoji šlovė, per hegzametą sklindus į mūsų žemą pasaulį.

Atsimenu, kaip buvo nutildytas, kalbėjęs apie pasiaukojusius ugnyje, kad degančios sielos pašvaistė pramuštų brodvėjų gaisus ir priverstų krūtelėti ramų pasaulio sotumą. Panieka ir skepticizmas, ironija ir visatos žmogaus didybė bemat užtrenkdavo bandymą priminti negailestingą aiškumą: mes smulkėjame vėjams, nebuvimui, pabaigos ženklui.

Na, tai kas, kad sekmadienis ir iš tolo ataidi bažnytelės užkimeš varpas: ką jis apgins nuo smulkėjimo ir nuo pigumo? Tu matai, kaip sutemoj slenka vežimas, už sodo sustoja, vyrai iškelia karstą ir neša pro miegančias obelis. Kambarį, ant stalo, užtiesto linine staltiese, kur virpa kryželio šešėlis geltonoj grabnyčių šviesoje, tave neatpažino Motinos akys, tik Josios širdis šnabždėjo, kad tu paskutinįsyk užsukai į namus atsiveikinti. Ak, tie žodžiai giesmės, giedamos ilgaplaukių vyrų, dvelkiančių geležimi ir žemės gelme: „Viešpatie, mes negalim atėiti į Tavo šviesą su arimų kvapu ir mirtų liūdnuoju alsavimu, mūsų mirtis atsiduoda kanti, ir atleisk, kad mirštam už laisvę nelaiku, nelaiku išeinam į Tavo rankas ir ramybę...“

Robertas Keturakis

Algirdo Kairio nuotrauka

Aš atsimenu šaltą sielos drebulį, klausantis šių žodžių, drebulį, sklindantį miškais ir arimais, juodais Nemuno vandenais ir pastogėm — iki šios akimirkos.

Neužmirški, širdie, neužmirški!

Juodos spalvos sintezė

Laikraščių anatomija: lendantis po kaimynų prijuoste Lietuvos Baltijos šelfas, kagėbistas iš Vaiguvo kaimo giriasi tautiečiams priaudęs rankšluosčių su Berijos paslėpsnių kvapu kairiuosiuose kampuose, girtos voverės Druskininkų palangėse ir kunigaikščio Skurdo heiksmas premijos paskutiniajame sande, NATO sekretorius atatupstas traukiasi nuo išlikusio partizanų bunkerio, tarpuoto fermentinio sūrio ornamentas patisono blyneliuose ir bazinės pensijos dulkės premjero kahlaraisty...

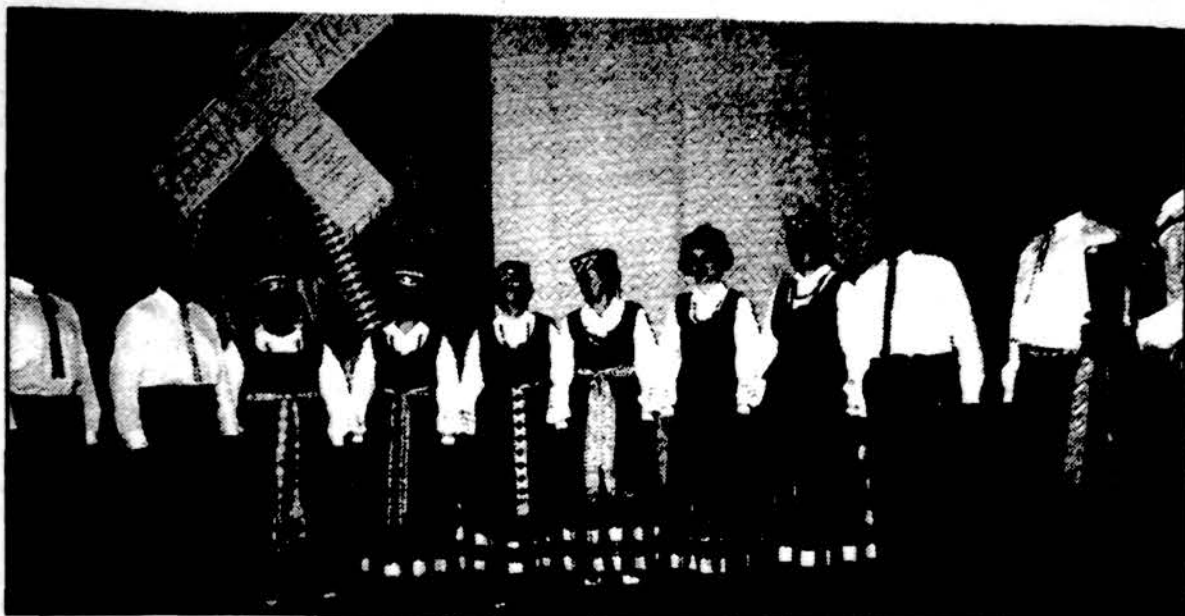
Dėl Dievo meilės, lygiai tą patį skaitėme prieš metus, o gal ir prieš Kristaus gimimą, prieš tautų kraustymąsi į slėnius, kur augo sultingos varnalėšų šaknys. Bet tada už durų klausės ne knechtas su lajaus dėmėmis antkrūtinėje, o moterų sektos eunuchas.

Nuobodus pastovumas. Iš proto varantis prasmų rupūžėjimas.

Bet mėnulis kyla kitaip: pasilaikydamas už žvaigždžių, todėl jo šešėliai skyleti, ir kalvos iš tolo atrodo iškasinėtos nelyg ieškant karūnuotos Mindaugo kaukolės.

Krinta lapai ant sėdinčių pensininkų ir suvisai uždengia šarmotas jų galvas, tik skrepliai su kruvinom gyslelėmis susiklosto į baugšias kompozicijas lyg Saukos paveiksluose.

Ir užsiauginęs keturias galvas inteligentas užrašo: juodos spalvos sintezė įmanoma tik pragare.

„Klumpės“ kapelos dainininkai per jubiliejinį 40-mečio Lietuvių kultūros namų Punske koncertą 1996 metais.

pradžioje Vilniuje — pirmas rinkimų užsienio lietuvių atstovų oficialus suvažiavimas, kuriame dalyvavo apie 40 rytų kraštų lietuvių. Tame Lietuvos Prezidento, Seimo ir Vyriausybės remiamame, keturias dienas trukusiame, istoriniame užsienio lietuvių sąskrydyje, atrodo, bus įvykęs didelis lūžis visų užsienio lietuvių — išeivių, prievarta iš tėvynės išgrūstų ir nuolat gyvenančių — didesnio susipratimo ir suartėjimo kryptimi. Tai rodo jau nebebijojimas ir PLB valdybą sudaryti net iš trijų žemųjų lietuvių atstovų.

O kultūrinio bendradarbiavimo reikalui bei svarbai pabrėžti, jį sustiprinti, atrodo, labai padės taip pat istorinė IX

PLB seimo vienos dienos išvyka į Lenkiją, pas Punsko — Šeinių lietuvių. Įvykis panašus į 1974 metais Trečiojo pasaulio lietuvių jaunimo kongreso nuagabimą į Pietų Ameriką, net tik sustiprinusio ryšį tarp Šiaurės ir Pietų Amerikos lietuvių, bet ir atgaivinusio tenai jau blėstančią lietuvių. To įvykio pasekmės ryškios dar ir šiandien. Panašias pasekmes gali turėti ir čia minima išvyka į Lenkiją.

Pirmas ryškesnis jų ženklas — per išvyką su Lenkijos lietuvių susipažinusios seimo narės, dabar JAV LB Kultūros tarybos pirmininkės, Marijos Remienės, pakviestas, Lietuvių ir PLB fondų remiamas, į

Šiaurės Ameriką koncertuoti atvykstantis Punsko lietuvių liudies meno vienetas „Klumpė“ apie kurį, po tokios ilgos ir skaitytojų gal net ir pabodusios įžangos, kaip tik ir norime pakalbėti.

Kas gi yra ta turbūt vieniems mažai, o kitiems gal ir visiškai nežinoma „Klumpė“?

Pirmiausia, iš kur ji čia atsirado? Apie tai skaitytojai gal ką nors ir girdėjo, bet gal ne pro šalį bus čia tas žinias papildyti.

Punsko lietuviai nėra išeiviai, bet nuo senų laikų tenai gyvenantys, nuo Merkinės ir Pūnios atsikraustę dūkai, pradėję kurtis buvusiose Jotvos žemėse 13-ojo šimtmečio pradžioje, kai jotvingius nukariavę kryžiuočiai

šių miškuotų apylinkių neįstengė apgyvendinti vokiečiais. Kad ten klestėjo lietuvių, žinome iš 1597 metais Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės kanceliarijos išleisto Žygimanto III dokumento, įsakančio tais pačiais metais girininko Stanislovo Zalivskio pastatytos bažnyčios klebonui skirti „ne tik lietuvi, bet ir lietuvių kalbą mokantį kunigą“. Nuo to laiko iki 1795 metų Punsko ir jo parapijos dideli žemės plotai priklausė Didžiajai Lietuvos Kunigaikštystei. Tada juose gyveno apie 12,000 žmonių — beveik visi lietuviai.

Po padalinimo Punksui atsidūrus Lenkijos įtakoje, o (Nukelta į 4 psl.)

Lietuvos mokslo premijų laureatai

ALGIMANTAS ANTANAS
NAUJOKAITIS

Minint Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dieną — Kovo Vienuoliktąją vyriausybė kasmet skiria mokslo premijas už reikšmingiausius mokslininkų darbus. Šiemet šios premijos laureatais tapo šešiolika mokslininkų — humanitarų, chemikų, fizikų, technikos mokslų atstovų.

Pagerbti laureatų, pakalbėti apie jų darbus į Lietuvos Mokslų Akademijos didžiąją salę susirinko gausus būrys mokslo vyrų ir moterų. Laureatus pasveikins Mokslų akademijos prezidentas akademikas Benediktas Juodka pasakė, kad mokslas — tai mūsų kultūros dalis. Įteikdamas premijas, Lietuvos ministras pirmininkas Gediminas Vagnorius pasakė, jo vyriausybė stengiasi skirti daugiau finansinių lėšų mokslui ir studijoms. Taip pat numatyta padidinti kasmetines premijas. Jei dabar mokslo premijos dydis siekia 20 tūkstančių litų, tai ateinančiais metais numatyta jas padidinti dvigubai.

Humanitarinių mokslų srityje šiemet premija buvo įteikta akademikui Vytautui Merkiui už mokslinius leidinius *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias 1864-1904 metais ir Knygnešių laikai*. Apibūdindamas šiuos veikalus, premijų komiteto humanitarinių, socialinių ir teologijos mokslų sekcijos narys profesorius Algirdas Gaizutis pabrėžė, kad Vytautas Merkys gerai žinomas kaip 19-ojo amžiaus Lietuvos tautinio išsivadavimo tyrinėtojas, kartu nuodugniai išnagrinėjęs mūsų knygnešystės laikotarpį kaip unikalią Lietuvos istorijos reiškinį. Apie mūsų knygnešius carinės Rusijos priešpaudos laikais parašyta daug knygų, bet Vytauto Merkio veikalas pasižymi sistemingumu, knygnešystę jis atskleidžia kaip daugiasluoksnį reiškinį, parodydamas ne tik kultūrinę, bet ir socialinę, ekonomines jo ištakas. Antrąją bibliografinio pobūdžio Vytauto Merkio knygą *Knygnešių laikai* Algirdas Gaizutis pavadino mūsų knygnešystės enciklopedija. Joje kruopščiai surinktos mūsų knygnešių biografijos, nušviesti jų likimai.

Mokslo premija taip pat pažymėtos Vilniaus universiteto lietuvių kalbos katedros vedėjos profesorės Aldonos Paulauskienės knygos apie lietuvių kalbos veiksmažodžio ir vardžodžio kategorijas, o taip jos *Lietuvių kalbos morfologija*. Pasak profesorius Gaizutis, Aldona Paulauskienė yra viena iš garsiausių mūsų moterų lingvistų.

Lietuvos mokslo premijų įteikimo metu: (iš kairės) Lietuvos premjeras Gediminas Vagnorius, Lietuvos mokslų akademijos prezidentas B. Juodka ir Akademijos mokslinis sekretorius A. Šileika.

Lietuvos mokslo premijų įteikimo metu: (sėdi) J. Stankūnas, R. Martavičius, R. Kirvaitis, J. V. Gražulevičius, J. Skudutis, A. Stanišauskaitė, Lietuvos premjeras Gediminas Vagnorius, Vytautas Merkys, Mokslų akademijos prezidentas B. Juodka. Antroje eilėje stovi: A. Rosinas, R. Kavaliūnas, A. Sadūnas, A. Paulauskienė, A. F. Orliukas, A. Galdikas, Z. Vainorius, A. Undžėnas, S. Štaras.

Premijuotos jos knygos daugiausia skirtos lietuvių kalbos morfologijai. Be kita ko, ji nuodugniai nagrinėja, kaip, kintant mūsų kalbai, kinta ir morfologijos struktūros. Dar vienas Paulauskienės veikalų privalumas tai, kad jie parašyti gana suprantamai bei įdomiai ir gerai pasitarnauja studentų mokymui.

Už monografijas *Lietuvių bendrinės kalbos įvardžių semantinė struktūra*, *Baltų kalbų įvardžiai*, *Baltų kalbų įvardžiai: morfologijos raida*, mokslo premija paskirta Vilniaus universiteto Baltų filologijos katedros vedėjui Albertui Rosinui. Per visą savo mokslinę veiklą jis nagrinėjo ir tebenagrinėja

įvardžius. Bet jis įvardžius nagrinėja kaip kalbos ląstelę. Šioje srityje Rosinas pasižymi kaip modernus, šiuolaikiškas analitikas-lingvistas. Nagrinėdamas įvardžius, jis atskleidžia jų bendrą sąsają tarp lietuvių ir kitų baltų, o taip pat tarp kitų indoeuropiečių įvardžių. Šie Alberto Rosino nagrinėjimai ir atradimai patenka į kitų šalių lingvistų akiratį.

Plačiajuosčiai elektroniniai įtaisai informacijos apdorojimo sistemoms — toks pavadinimas premijuoto darbo, kurį atliko Lietuvoje gerai žinomi elektronikos specialistai — Zenonas Vainoris, Raimundas Krivaitis, Romanas Martavičius, Julius Skudutis, Jonas Stankūnas ir

Stanislovas Štaras. Pasak premijų komiteto nario R. Banseviciaus, jie pasiūlė naujus informacijos apdorojimo metodus bei jų teoriją. Šie mokslo vyrai sukūrė daugybę įvairaus tipo įtaisų, kurie panaudoti ne tik Lietuvos, bet ir kitų šalių elektronikos pramonės įmonėse, kuriančiose kosminę, radiolokacinę, ryšio bei matavimo techniką.

— Nors Lietuva šiandien nesiveržia į kosmosą, o elektroni-

Lietuviškoji išeivija

(Atkelta iš 3 psl.)

vėliau ir valstybės ribose, pradėjo ryškėti žymūs nutautinimo pėdsakai. Dabar Punksko valsčiuje yra 33 kaimai, juose gyvena 4,635 žmonės, iš kurių 80 % yra lietuviai. Pačiame Punkske yra 1050 gyventojų. Parapijai priklauso 38 kaimai su 4,100 parapijiečių. Punksko apylinkių kraštovaizdis labai gražus. Gyventojai pasižymi darbštumu, nagingumu, sumanumu. Jie labai paveikiai dirba ir lietuvišką darbą, palaikydami bei puoselėdami savo tėvų kalbą, papročius, kultūrą, liaudies meną. Nuo 1956 metų čia veikia Lietuvių kultūros namai (jiems naujas patalpas jau aštunti metai stato ir nepastato Lenkijos valdžia) ir dabar Kovo 11-osios vardu pavadinta lietuvių gimnazija. Taip pat nuo tų pačių metų veikia Lietuvių visuomeninė kultūros draugija (LVKD).

Po išsilavinimo iš komunistinės vergijos suorganizuota dabar veikia ir Lenkijos Lietuvių Bendruomenė. Lietuvių kalba leidžiamas dvisavaitraštis žur-

kos pramonė smarkiai apgriuvo, bet esu tikras, kad minėtų mokslininkų dėka sukurtas didžiulis potencialas šioje srityje vieną dieną bus tikrai panaudotas visu pajėgumu. Jau šiandien tai daroma, ruošiant studentus Vilniaus Gedimino technikos universitete, — kalbėjo profesorius Antano Sadūno darbą *Alumosilikatinių dirbinių ilgiamžiškumas*. Šis darbas skirtas mums svarbiai problemai — kaip ir iš ko statyti namus, gaminti statybines konstrukcijas, kad jų neardytų įvairūs klimato pokyčiai, ypač šaltis. Įdomūs ir reikšmingi Sadūno pasiūlyti būdai, kaip padidinti keraminių dirbinių atsparumą šalčiui.

Chemijos mokslų srityje premija įvertintas profesorius Juozas Gražulevičius, Albinas Stanišauskaitis, dr. Algimantas Undžėno ir docento Rimtauto Kavaliūno darbų ciklas *Organinių fotopulsaidininkų sintezė ir savybės*. Šį darbą premijų komitetui pateikė Kauno technikos universitetas. Komiteto narys profesorius Henrikas Pragarauskas paaiškino, kad šių darbų ciklo autoriai ištyrė visą grupę karbazolio radikala turinčių Oligomerų, pasižymintį geromis fotolaidumo fizikinėmis mechaninėmis savybėmis. Gauti gilūs teoriniai rezultatai, paaiškinantys oligomerų plėvelių sensibilizaciją, aromatinų amonių fragmento vaidmenį bei sudėtingą krūvininkų pernašą. Pirmą kartą buvo sintezuoti ir ištirti mažamolekuliari fotolaidūs filmai, turintys praktinio taikymo galimybes. Nauji junginiai jau panaudoti Elektrografijos institute įvairių elektrografinių sluoksnių gamybai, elektrografiniams mikrofilmainimui, spalvotų diapozityvų gamybai bei lazeriniuose spausdintuvuose.

Fizikos mokslų srityje premiją gavo profesorius Algirdas Galdikas ir Antano Felikso Orliuko darbų ciklas *Elektroninių ir joninių laidininkų technologija, tyrimai bei jų taikymas kietakiniuose energijos šaltiniuose ir jutikliuose*. Šiuo darbu sukurti originalūs metodai elektroninio, joninio ir mišraus laidumo medžiagoms tirti, o taip pat gauti svarbūs rezultatai apie superjoninių jungtinių fazinius virsmus, laidumo, dielektrinės svarbos ir krūvininkų judrumo ypatybes.

Šių darbų ciklas išsiskiria gausiomis publikacijomis tarptautiniuose mokslo žurnaluose. Darbo autoriai bendradarbiauja su daugelio užsienio šalių mokslo centrų specialistais.

nalas *Aušra*. Lietuvių kultūros namuose dirba choras „Dzūkija“, choreografinis sambūris „Jotva“, klijimo teatras, etnografinis sambūris „Gimtinė“, ir dabar mus atvykstanti „Klumpė“ Pradžios mokykloje ir gimnazijoje veikia dainos sambūris „Ulbuonėlės“ ir šokių — „Šalčinėlis“. Visos tos grupės jau daug kartų koncertavo Lenkijos bei Lietuvos miestuose, buvo labai gerai įvertintos, apdovanotos. Viešėjo Prancūzijoje, Kanadoje.

Pas mus atvykstanti „Klumpė“ savo darbą pradėjo 1956 metais, kai Lietuvių kultūros namų meno vadovas Juozas Kalesinskas pakvietė kaimo muzikantus „pagrąjyc“. Pagrąjysiu vyrų meno vadovas nebepalaido. Po metų grupę perėmė vadovauti Antanas Šliaužys prie muzikantų subūrė ir dainininkų grupę. Grupė pradėjo koncertuoti ir kitur, ir sparčiai garsėjo. Nuo 1974-ųjų vienuoliai metų grupei vadovavęs Algirdas Jonas Vaina ją išmokė groti skudučiais, dūduoti, kankluoti, ir tada grupė jau pasidarė žinoma

A. a. poetas ir aktorius Kęstutis Genys

Jono Tamuličiaus nuotrauka

Kaune pagerbtas a. a. poetas Kęstutis Genys

Poetas ir aktorius Kęstutis Genys netikėtai šį pasaulį paliko 1996 m. gruodžio 15 d. Nėšeniai gautame laiške jo našlė Lolita Genienė aprašė, kaip ir kada Kaune buvo paminėtos jo mirties metinės.

Minėjimas įvyko 1997 m. gruodžio 17 d. ir truko keletą valandų. Pirmiausia, gausūs Kęstutis gerbėjai rinkosi į Prisikėlimo bažnyčią, kur 11 valandą vyskupas Eugenijus Bartulis aukėjo šv. Mišias už jo sielą.

Truputį po vidurdienio visi susirinko prie jo namų. Čia vyskupas Bartulis pašventino ant istorinės namo sienos pritvirtintą memorialinę lentą. Po to įvyko kambario ekspozicijos atidarymas ir apžiūrėjimas. Gatvė, kurioje yra velionio namas anks-

čiau vadinosi Daubos gatvė. Kauno miestas šiai gatvei suteikė Kęstutis Genio vardą ir dabar Genių namo adresas yra Kęstutis Genio g. 6.

Nuo 13 valandos buvo lankomas velionio kapas Petrašiūnų kapinėse. Nepaisant šiai žiemai nebūdingo stipraus (-20 laipsnių C) šalčio, kapą aplankė gausūs kauniečių būrys. Nuo 14:30 val. Savivaldybės valgykloje vyko gedulingi pietūs.

Memorialiniam Kęstutis Genio kambariui Lolita Genienė toliau kaupia medžiagą. Dar eilės laukia ir paminklas ant jo kapo Petrašiūnuose. Tuo tarpu jau ruošiamas apie Kęstutį Genį memorialinis filmas, kuris bus rodomas televizijoje.

Alfonsas Nakas

didesniuose Lenkijos miestuose, net sostinėje Varšuvoje, dalyvavo Lenkijos liaudies meno festivaluose, koncertavo radijo bei televizijos programose, įamžinta filme „Dolina Issy“. Antano Valdo Ramanausko vadovaujama „Klumpė“ koncertavo ir Lenkijos garsenybėje Krokuvoje.

Išaugusiai „Klumpė“ vėliau vadovavo jau profesionalai iš Lietuvos — Bronius Mūras, Vytautas Babaliauskas. Daug kartų ji koncertavo Lietuvoje — miesteliuose ir didžiuosiuose miestuose, nuvykdavo net iki Klaipėdos, Šiaulių, žavėjo ir mano gimtąjį Pasvitinio miestelį netoli Latvijos sienos. Klumpė dabar subrendusi, 32 metų šaunuolė, vadovaujama irgi Lietuvoje muzikos mokslus baigusio ir iš ten dabar atvykusio patyrusio menininko, gausaus instrumentalisto, chorvedžio, buvusio pūnskiečio Vytauto Pečiūlio. Repertuarą sudaro lietuvių liaudies dainos ir muzikiniai kūriniai.

„Dabar pas mus pasipylė koncertai“ — kalba čikagiškiai. „Beveik kas savaitę bent po vieną ar net po kelis. Ar jų ne per daug? O dabar bus net iš Lenkijos užsakytas ir dėl toliu kelioms savaitėms išlaidus. Ar tai jau taip labai reikia, ar apsimoka?“

Atsakymas: ir labai reikia, ir apsimoka, nes tai ne tik šiaip sau koncertas, bet mūsų užsienio lietuvių būtinio kultūrinio bendradarbiavimo dalis, Lietuvių Bendruomenės pagrindinio tikslas — lietuvių, lietu-

viško žodžio išlaikymo, dainos, tautinio meno puoselėjimo dalis, jos vieno iš prasmingiausių uždavinių vykdymas. „Klumpė“ ne pasipelninti atvyksta. Jai pačiai bus nuostoli. Ji tik nori parodyti, ką gero Lenkijos lietuvių turi ir kaip jie jau daug šimtmečių tai sugebėjo išlaikyti. Nenutuosti, kalbėti gražia dzūkų tarme, gražiai, iš pačios širdies gėlių, išdainuoti lietuvių liaudies ir jos kompozitorių sukurtas dainas bei nepaprastai gražiai profesionaliai groti lietuviškas melodijas. „Klumpė“ sudaro mėgėjų ir profesionalų mišinys, taigi tokio įdomaus ansamblio Šiaurės Amerikos lietuvių dar tikrai nematė, negirdėjo. Yra gera progą su juo susitikti ir scenoje, o taip pat ir draugiškai pabendrauti. Taigi tuos puikius dzūkus priimkite tikrai lietuviškai: ateikime, pamatykime, išlausykime. Nenusivilsime.

O kelionės išlaidoms apmokėti nepagailekime nė aukelės. Labai verta!

REDAKCIJOS PASTABA

Jono Trinkūno mums atsiųstą straipsnį „Romuva — baltų tradicija“ šiame *Draugo* numeryje spausdiname ne dėl to, kad su autoriaus teigimais sutinkame — mažų mažiausiai jo išpuoliai prieš krikščionybės atėjimą į Lietuvą yra diskutuoti — bet dėl to, kad skaitytojus norime supažindinti su Lietuvoje besireiškiančiu Romuvos sąjūdžiu ir, dar svarbiau, jiems pateikti autoriaus lietuvių senovinio tikėjimo analizę, įžvalgią ir labai įdomią.

Devintojo Pasaulio Lietuvių Bendruomenės seimo sutikimas Punkske 1997 m. liepos 7 d. — PLB valdybos pirmininkas Bronius Nainys sutinkamas su duona ir druska.

R. Sakaitis-Jonaitienės nuotrauka